

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик початкової освіти

Дипломна робота магістра
з теми «**ФОРМУВАННЯ ТЕКСТОТВОРЧИХ УМІНЬ МОЛОДШИХ
ШКОЛЯРІВ ПІД ЧАС РОБОТИ НАД ДЕФОРМОВАНИМ
ТЕКСТОМ**»

Виконала: здобувачка 2 курсу, РО1-М20 групи
спеціальності 013 Початкова освіта

Яворська Мар'яна Іванівна

Керівник: Гудима Н.В., кандидат
філологічних наук, доцент, завідувач кафедри
теорії та методик початкової освіти

Рецензент: Ватаманюк Г.П., кандидат
педагогічних наук, старший викладач кафедри
теорії та методик дошкільної освіти

Кам'янець-Подільський – 2021 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ЛІНГВІСТИЧНИЙ І МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕКСТУ НА УРОКАХ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ.....	8
1.1. Текст як об'єкт вивчення лінгвостилістики.....	8
1.2. Особливості вивчення тексту на уроках мовно-літературної освітньої галузі.....	24
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА РОБОТИ НАД ДЕФОРМОВАНИМ ТЕКСТОМ У НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ.....	37
2.1. Основні напрями роботи над деформованим текстом.....	37
2.2. Організація і зміст експериментального дослідження.....	55
2.3. Перевірка ефективності експериментального дослідження....	67
ВИСНОВКИ.....	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	73

ВСТУП

Майбутнє України значною мірою залежить від того, чи грамотний і кваліфікований педагог прийде до Нової української школи. Ця незаперечна істина є рушійною в окресленні шляхів, форм і методів підготовки вчителів початкової ланки освіти у ЗВО.

Прагнення підготувати висококваліфікованого фахівця потребує від ЗВО удосконалення системи навчання, упровадження інноваційних технологій, пошуку альтернативних методів навчання, орієнтації здобувачів вищої освіти на творчий підхід до оволодіння компетентностями, урізноманітнення форм і методів самостійної роботи.

З огляду на сказане, важливим завданням ЗВО є підготовка здобувачів до самоосвіти, що є важливою умовою розвитку творчої діяльності молодших школярів. Вона передбачає не тільки здобуття певної суми знань, а й формування потреби постійно поповнювати їх, систематично набувати досвіду їх використання.

Уміння читати текст, робити лінгвістичний аналіз, застосовувати інформацію в освітній і професійній діяльності – шлях постійного самовдосконалення учителя. Якщо відпрацювання таких умінь стане внутрішньою потребою кожного вчителя початкових класів, то йому легше буде навчати учнів розуміти тексти шляхом систематичної роботи над їх змістом.

Системність у роботі над текстом – одна з умов озброєння учнів Нової української школи міцними, глибокими знаннями елементів тексту, аналізувати твір як єдине ціле, що характеризується смисловою і граматичною цілісністю змісту усіх складових частин тексту.

Щоб на належному науково-методичному рівні проводити роботу з молодшими школярами над текстом, майбутньому педагогу необхідно знати логічну схему його опрацювання та володіти оптимальним

поєднанням методів і прийомів роботи, спрямованих на активізацію розумової діяльності учнів, їх пізнавального інтересу, творчих здібностей, логічного мислення, уміння виявляти причинно-наслідкові зв'язки, робити висновки, узагальнення.

Аналіз наукової літератури з досліджуваної теми засвідчив глибокий інтерес до неї з боку науковців, зокрема М. Львов, Л. Величко, Л. Лосєва Н. Ігнатенко, Н. Соловейчик, В. Мельничайко, Л. Варзацька, Н. Гац та інші досліджували вивчення тексту і особливості роботи над розвитком зв'язного мовлення учнів в початкових класах.

Дослідження лінгвістики тексту стало предметом вивчення М. Бахтіна, П. Хартмана, І. Кутіна, І. Ковалик, І. Гальперіна, І. Кочан та інші. Свої наукові дослідження спрямовували на вивчення розвитку логічного мислення П. Блонський, Ж. Піаже, М. Заброцький, Г. Кагальняк, Л. Рум'янцева, О. Скрипченко та інші.

Актуальність обраної теми визначається важливішим завданням, яке стоїть перед Новою українською школою – озброювати учнів уміннями і навичками вмілого володіння мовою. Саме тому для досягнення цього, треба посилити практичну роботу з елементами тексту, постійно виявляти неослабну увагу до аспектів навчальної роботи над ними і практичного засвоєння набутих знань, від чого залежить розвиток зв'язного мовлення школярів і розвиток логічного мислення.

Практичне спрямування в опрацюванні шкільного курсу мовно-літературної галузі визначає вимоги і до дидактичного матеріалу, який має служити як освітнім, так і виховним цілям. Найбільші можливості щодо цього мають не слова, словосполучення чи речення, а зв'язний текст. По-перше, текст – це ідейно-тематична цілісність, яка має певний пізнавальний і виховний заряд. По-друге, текстовий матеріал забезпечує ефективніше засвоєння мовних явищ, наочно показуючи особливості їх функціонування у мовному потоці, а це має велике значення для розвитку

мовлення учнів. По-третє, робота з текстом дозволяє систематично вести повторення і узагальнення вивченого, здійснювати внутрішньо предметні і міжпредметні зв'язки, реалізувати принцип наступності і перспективності у навчанні. Крім цього, систематичне використання текстового матеріалу поступово знайомить дітей з характерними особливостями зв'язних висловлювань і, отже, готує до розуміння чужих і створення власних текстів.

Мета дипломної роботи – розробити методику роботи над деформованим текстом у початкових класах, перевірити її ефективність.

Досягнення мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

- 1) з'ясувати лінгвістичні особливості тексту;
- 2) визначити особливості різних типів тексту;
- 3) описати методику роботи над текстом на уроках мовно-літературної освітньої галузі у Новій українській школі;
- 4) вивчити досвід провідних методистів, учителів – практиків, розробити методику роботи над деформованим текстом, перевірити її ефективність.

Об'єктом дослідження є деформований текст.

Предметом дослідження є методика роботи над деформованим текстом у початковій школі.

Гіпотеза – використання на уроках мовно-літературної освітньої галузі вправ із деформованим текстом забезпечить ефективніше вивчення розділу «Текст» молодшими школярами.

Методи дослідження. У роботі застосовувались теоретичні методи (теоретико-порівняльний аналіз літератури з досліджуваної теми, консультації з вчителями та бесіди з учнями) та емпіричні (анкетування, тестування, експеримент).

Теоретичне значення дипломної роботи полягає у визначенні особливостей деформованого тексту під час опрацювання розділу «Текст»

ну уроках мовно-літературної освітньої галузі в початкових класах; у впливі цього процесу на учнів – їхню уяву.

Практичне значення дослідження: матеріали дипломної роботи можуть бути використані студентами-практикантами, вчителями початкових класів на уроках української мови та читання, читання, під час проведення різноманітних ігрових позакласних заходів.

Експериментальне *дослідження* здійснювалося у 3-му класі Кам'янець-Подільської ЗОШ I-III ступенів № 2 імені Т.Г. Шевченка Хмельницької області (16 учнів).

Апробація роботи. Основні положення і результати представлено на низці міжнародних, всеукраїнських і регіональних конференціях; експериментальному дослідженні на базі закладу освіти та обговорено на засіданнях кафедри теорії та методик початкової освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (2020-2021 н.р.).

Опубліковано наукову статтю «Формування текстотворчих умінь молодших школярів під час роботи над деформованим текстом» у збірнику наукових праць студентів і магістрантів педагогічного факультету К-ПНУ (Випуск XVII. 2021. С. 303-308).

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел.

ВИСНОВКИ

Зважаючи на вивчений теоретичний матеріал, досвід учителів з проведення уроків української мови, ми з'ясували лінгвістичні особливості тексту, визначили особливості різних типів тексту та особливості розвитку учнів у початкових класах.

Відповідно до мети було розроблена методика роботи над деформованим текстом у початкових класах, перевірена її ефективність.

Перш за все був опрацьований теоретичний матеріал з теми «деформований текст».

Зроблена спроба дати визначення поняттю «деформований текст», зазначені основні напрями роботи та завдання, які необхідно виконати.

Оскільки окремої методичної літератури та уроків, присвячених роботі над деформованим текстом, у шкільній програмі не існує, тому досліджувана тема була розроблена таким чином, що вправи на деформований текст були включені в освітній процес безпосередньо.

Таким чином, під час вивчення нового матеріалу за допомогою вправ над деформованим текстом досягалося одразу дві мети. По-перше, завдяки переключенню психоемоційних властивостей (уваги, уяви, пам'яті) вдавалося знову зацікавити учнів до уроком, а по-друге, не забираючи в учнів зайвий час, проводити експериментальне дослідження.

Зокрема, робота з деформованим текстом на уроках української мови показала, що учні краще засвоюють вивчений матеріал, у них з'являється зацікавленість до предмету вивчення, розвивається логічне мислення та творча уява, зростає успішність. Діти сприймають головоломку, якою їм здається деформований текст, як гру, тому охоче беруться за виконання поставленого завдання.

Зважаючи на опрацьований теоретичний та практичний матеріал, можна припустити, що проведення уроків української мови з завданнями

над деформованим текстом є цілком доцільними. Вони дають змогу учителю більш глибоко ввести учнів в освітній процес, зацікавлювати їх навчанням, спонукати до самоосвіти та прагнення нових знань. Також можливим є використання деформованого тексту і на позакласних заходах, іграх, змаганнях. Деформований текст можливий як загадка, як логічна задача, як психологічний тест. Формування у молодших школярів відчуття правильності мови, проходить також через порівняння, чим може слугувати деформований текст. Різниця між вихідним текстом і деформованим, це як різниця між добром і злом, де одне пізнається через друге. Правда деформований текст є чимось посереднім, інструментом непрямої дії. Показуючи учням неправильність і допомагаючи їм із кам'яної глиби витесати скульптуру з формою та змістом, учитель тим самим розвиває уяву та творчі таланти дітей. Уміння мислити, піддати сумніву правильність написаного тексту означає розвиток, рух уперед, чим і є освітній процес.

. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Айдарова Л.И. Психологические проблемы обучения младших школьников русскому языку Л.И. Айдарова. Москва : Педагогика, 1978. 144 с.
2. Бабич Н.Д. Лінгво-психологічні основи навчання і вивчення мови. Чернівці : Рута, 2000. 175 с.
3. Бабич Н.Д. Основи культури мовлення. Львів : Світ, 1990. 232 с.
4. Бабич Н.Д. Психологічні основи вивчення і викладання української мови. Українська мова і література в школах. 1990. №8. С. 26-31.
5. Бадер В. Формування інтонаційних умінь і навичок молодших школярів під час вивчення розділу «Текст». Початкова школа. 1999. №9. С. 22–25.
6. Бих І. Лінгводидактичні ігри, як засіб мовленнєвого розвитку мовлення молодших школярів. Студентський науковий вісник Тернопільського державного педагогічного університету імені В. Гнатюка. Тернопіль, 2004. Вип. 9. С. 102–105.
7. Бондарчук Л.І. Методику підказує текст : [навч. посібник]. Тернопіль : Мальва – ОСО, 2001.
8. Варзацька Л.О. Навчання мови й мовлення на основі тексту: метод. посіб. Кам'янець-Подільський : Абетка, 2001. 112 с.
9. Васильківська Н.А. Елементи лінгвістики тексту в початковому курсі української мови : методичний посібник. Тернопіль : ТНПУ, 2011. 94 с.
10. Васильківська Н.А. Методика роботи над засобами зв'язності тексту в початкових класах : монографія. Тернопіль : ТНПУ, 2011. 204 с.
11. Васильківська Н.А. Формування в молодших школярів умінь використовувати як засоби зв'язності тексту слова, об'єднані відношенням

загального і часткового. *Наук. записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Сер. Педагогіка. Тернопіль, 2008. №6. С. 115–120.*

12. Вашуленко М.С. *Методика навчання української мови в початковій школі: навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів / за наук. ред. М.С. Вашуленка. К. : Літера ЛТД, 2011. 364 с.*

13. Вашуленко М.С. *Українська мова і мовлення в початковій школі : метод. посібник. К. : Освіта, 2006. 268 с.*

14. *Вікова та педагогічна психологія / [за заг. ред М. Скрипченко]. Київ : Просвіта, 2001. 250 с.*

15. Гац Н.А. *Ознайомлення молодших школярів із засобами зв'язності тексту. Наукові записки ТДПУ. Серія : Українська лінгводидактика. Тернопіль, 1997. Вип.1. С. 32–35.*

16. Гац Н.А. *Формування у молодших школярів умінь використовувати засоби зв'язності тексту. Наукові записки ТДПУ. Серія : Педагогіка і психологія. Тернопіль, 1997. Вип.1. С. 138–140.*

17. Головка І. *Системність у роботі над текстом-міркуванням. Початкова школа. 1998. №2. С. 13–16.*

18. Гордіюк Н. *Особливості сприймання художніх текстів молодшими школярами. Мандрівець. 2000. №3–4. С. 75–78.*

19. Дем'яненко С. *Формування мовленнєвого поняття текст у дітей шестилітнього віку. Початкова школа. 2003. №7. С. 10–14.*

20. Дроботько Н. *Перевірка учнями знання тексту твору. Дивослово. 2002. №5. С. 46–48.*

21. Дуда В. *Вправи, які розвивають гучність і швидкість читання вголос та навички і вміння вгадувати подальший текст (урок читання 3 клас). Відкритий урок. 2002. №9–10. С. 74–76.*

22. Жубрид С. *Цікаві завдання до уроків читання. Початкова школа. 2004. №1. С. 23–25.*

23. Загнітко А.П. Особливості конструювання тексту. Український синтаксис. Київ, 1996. Ч. 2. С. 161–162.
24. Іванченко С.М. Поліфонія тексту. Київ : Видавничий центр КДЛУ, 1999. 318 с.
25. Ігнатенко Н. Етапи діалогічної взаємодії молодших школярів із навчальним текстом. Школа першого ступеня. Переяслав-Хмельницький, 2003. Вип.7. С. 50–61.
26. Ігнатенко Н. Етап орієнтування учнів у змісті навчальних текстів. Школа першого ступеня. Переяслав-Хмельницький, 2002. Вип.4. С. 18–32.
27. Каліш М.В. Наукові основи навчання молодших школярів будувати зв'язні висловлювання. Школа першого ступеня: теорія і практика. Переяслав-Хмельницький, 2003. Вип.7. С. 61–67.
28. Каліш В., Собко В. Розвивальні завдання у процесі роботи над текстами-описами. *Початкова школа*. 2007. №4. С. 12–14.
29. Каніщенко А.П. Система роботи над розумінням тексту у початковій школі. Київ : Національний педагогічний університет ім. Д.П. Драгоманова, 2003. 95 с.
30. Киричук О.І., Волошина Г.П. Підготовка учня до сприймання нового тексту. *Початкова школа*. 1992. №9–10. С. 29–31.
31. Ковалик І., Мацько Л., Плющ М. Методика лінгвістичного аналізу тексту. Київ, 1984. С. 7.
32. Компаній О. Наступність у формуванні текстотворчих умінь молодших школярів в умовах мовної освіти. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Збірник наукових праць*. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка. Вип. 20 (1-2018). Кам'янець-Подільський, 2018. С. 331-336.

33. Кондратенко А.П. Розумові здібності дитини : диференціально-діагностичний довідник психолога школи 1 ступеня; [за ред. С. Максименка, О. Главника]. Київ : Главник, 2004. 112 с.
34. Кочан І Лінгвістичний аналіз тексту : [курс лекцій]. Львів : Світ, 1999. 142 с.
35. Кутішенко В.П. Вікова та педагогічна психологія: [курс лекцій]. Київ : ІНЛ, 2005. 157 с.
36. Лагола І. Формування в учнів навичок структурно-сміслового аналізу художнього тексту на прикладі творів І. Андрусяка. Початкова школа. 2017. №12. С. 18-22.
37. Лапіна А. Лінгвістичний аналіз тексту – запорука розуміння художнього твору учнями початкових класів. Початкова школа. 2017. №2. С. 17-18.
38. Лобчук О. Знання про текст як система орієнтирів у побудові висловлювань різних типів. *Початкова школа*. 2002. №4. 26–30.
39. Лобчук О. Тести до розділу „Текст”, 4 (3) клас. *Початкова школа*. 2010. №5. С. 15–19.
40. Маган Н. Розвиток зв'язного мовлення на уроках рідної мови. Початкова школа. 2005. №4. С. 12–15.
41. Науменко В. Програма з читання. Початкова школа. 2003. №9. С. 50–54.
42. Пономарьова К.І. Формування в молодших школярів умінь будувати зв'язні висловлювання. *Початкова школа*. 2005. №11. С. 26–30.
43. Порядченко Л. Ознайомлення першокласників із різновидами опису. Початкова школа. 2004. №5. С. 20–23.
44. Теслюк І. Методика роботи над науково-художнім текстом в початкових класах. Студентський науковий вісник Тернопільського державного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Тернопіль. 2004. Вип. №9. С. 120–123.

45. Третяк Н.В. Лінгвістичний аналіз художнього твору в початковій школі : навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський : Друк-сервіс, 2018. 168 с.

46. Третяк Н. Методика розвитку творчих здібностей молодших школярів у роботі над текстами різних типів на уроках української мови. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Збірник наукових праць*. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка. Вип. 27 (2-2019). Кам'янець-Подільський, 2019. С. 391-400.

47. Третяк Н. Формування мовленнєвих умінь молодших школярів на основі текстового матеріалу. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Збірник наукових праць*. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка. Вип. 20 (1-2016). Кам'янець-Подільський, 2016. С. 439-444.

48. Третяк Н. Формування мовної компетентності учнів під час вивчення тексту на основі функціонально-стилістичного підходу. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Збірник наукових праць*. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка. Вип. 26 (1-2019). Кам'янець-Подільський, 2019. С. 376-387.

49. Третяк Н.В. Шляхи формування комунікативної компетентності молодших школярів на основі текстів : колективна монографія. Київ : Міленіум, 2020. С. 130-140.

50. Українська мова з методикою навчання в початкових класах: інтегрований курс / [за ред. А.П. Каніщенко, Г.О. Ткачук]. Київ : Промінь, 2003. 232 с.

51. Цінько С. Критерії відбору текстів для сприймання учнями на слух. *Українська мова і література в школі*. 2000. №4. С. 11–14.

52. Шевчук С.В. Українське ділове мовлення : [навчальний посібник]. Київ : Література ЛТД, 2001. 480 с.

53. Шеффер Д. Дети и подростки, психология развития – Developmental Psychology Childhood and Adolescence : [науч. ред. А.С. Батуев] ; 6-е изд. Москва : СПб.: Питер, 2003. 976 с.

54. Яворська М. Формування текстотворчих умінь молодших школярів під час роботи над деформованим текстом. Збірник наукових праць студентів і магістрантів педагогічного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка ; педагогічний факультет ; [відпов. секр. Н.В. Бахмат]. Київ : Міленіум, 2021. Вип. XVII. С. 303-308.

Підручники з української мови та читання НУШ

55. Богданець-Білоskalенко Н., Шумейко Ю. Українська мова та читання : підручник для 3 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 2. Читання. Київ : Грамота, 2020. 160 с.

56. Богданець-Білоskalенко Н., Шумейко Ю. Українська мова та читання : підручник для 4 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 2. Читання. Київ : Грамота, 2021. 160 с.

57. Вашуленко М.С., Васильківська Н.А., Дубовик С.Г. Українська мова та читання : підручник для 3 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 1. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2019. 160 с.

58. Вашуленко О.В. Українська мова та читання : підручник для 3 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 2. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2020. 160 с.

59. Вашуленко М.С., Васильківська Н.А., Дубовик С.Г. Українська мова та читання : підручник для 4 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 1. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2021. 168 с.

60. Вашуленко О.В. Українська мова та читання : підручник для 4 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 2. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2021. 168 с.

61. Захарійчук М. Українська мова та читання : підручник для 3 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 1. Українська мова. Київ : Грамота, 2020. 160 с.

62. Захарійчук М. Українська мова та читання : підручник для 4 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 1. Українська мова. Київ : Грамота, 2021. 160 с.

63. Савченко О.Я. Українська мова та читання : підручник для 3 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 2. Київ : УОБЦ «Оріон», 2020. 160 с.

Типові освітні програми НУШ

64. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я. 3- 4 клас. URL:

<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2020/11/20/Savchenko.pdf>

65. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Шияна Р. Б. 3- 4 клас. URL :

<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2020/11/20/Shiyana.pdf>